

Mehmet Münir Ertegün (1883-1944)

Mehmet Münir Bey, 1883'te İstanbul'da doğdu. Babası Evkaf Nezareti Müsteşarı Mehmet Cemil Bey, annesi Özbekler Tekkesi Şeyhi İbrahim Edhem Efendi'nin kızı Ayşe Hamide Hanım'dır. Münir Ertegün'ün Suat ve İmadettin adlı iki erkek kardeşi küçükken Aliye adlı kız kardeşi de yirmi yedi yaşında vefat edince Münir Bey, ailenin tek çocuğu olarak kaldı. Münir Bey, ilkokulu ve ortaokulu Üsküdar'da bulunan Ravza-i Terakki adlı özel bir okulda okudu. Münir Bey Ravza-i Terakki Mektebi'nin ilkokul kısmından 1892'de şهادetnamesini aldıktan sonra, aynı okulun Rüştiye kısmına devam etti ve buradaki eğitimini 1895'te tamamladı. Daha sonra Üsküdar Mekteb-i İdadisi'ne devam etti ve buradan da 1899'da mezun oldu. İdadiyi bitirdikten bir süre sonra Hukuk Mektebi'ne girdi. Münir Bey, Lozan Konferansı'nda birlikte çalıştıkları Tahir Taner ile Hukuk Mektebi'nde sınıf arkadaşıydı. Yine Lozan heyetinde yer alan Seniyyeddin Başak ve birlikte Paris Barış Konferansı'na gittikleri Rıza Tevfik Bölükbaşı ile de gençlik yıllarından tanışıyordu. Ayrıca Yahya Kemal ve Mehmet Akif ile yakın bir dostluğu vardı. Münir Ertegün'ün çocukluğu ve gençliği Milli Mücadele'de önemli bir yeri olan Üsküdar Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi'nde geçti. Emine Hayrünnisa Hanım ile evlenen Mehmet Münir Bey'in Mehmet Nesuhi ve Ahmet Zahirettin Sebuhi adında iki oğlu ile Fatma Selma adında bir kızı vardır.

Mehmet Münir Bey, Hukuk Mektebi'nden mezun olduktan sonra Hariciye Nezareti'ne başvurdu ve 10 Temmuz 1908'de Hariciye Nezareti İstişare Odası Mülazımı olarak memuriyete başladı. Münir Bey Hariciye Nezareti'nde çalıştığı sırada 14 Ocak 1909'de bir süre geçici olarak Ayan Meclisi'nde görevlendirildi. 8 Eylül 1909'da Hariciye Nezareti İstişare Odası Muavini olan Münir Bey, 2 Mart 1914'e kadar bu görevde kaldı ve 3 Mart 1914'te Babialı Hukuk Müşavirliğine yükseldi. Bu dönemde İngiliz filozof Herbert Spencer'dan etkilenen Münir Bey 1911'de Spencer'ın "Kavanin-i Tabiiyye"sini, 1924'te ise yine aynı filozofun "Fikri, Ahlaki ve Bedeni Terbiye" adlı eserini çevirdi.

1917 yılının Aralık ayında Brest Litovsk'da barış görüşmeleri devam ederken, müzakereleri yürüten Berlin sefiri Hakkı Paşa bir hukuk müşaviri görevlendirilmesini istedi. Adliye ve Hariciye Nezareti görevini yürüten Halil (Menteşe) Bey Münir Bey'i bir başka hukuk müşaviri Hrant Bey ile birlikte Brest Litovsk'a gönderdi. Yapılan görüşmelerden sonra Brest Litovsk'ta barış antlaşması imzalandı. Özellikle müzakerelerin son safhasında Münir Bey önemli katkılarda bulundu. Brest Litovsk'un ardından Romanya ile Bükreş'te yapılan görüşmelere katıldı. Bu müzakere ve barış görüşmelerindeki başarılarından dolayı Babialı Hukuk Müşaviri Münir Bey'e ikinci rütbeden Osmanî nişanı layık görüldü.

Paris Barış Konferansı'na Hariciye Nezareti'nden müşavir olarak hukuk müşaviri Münir, Nusret, Şevki ve Esat Cemal

Beyler katıldı. Münir Bey ve arkadaşlarının yaptığı bütün uğraş ve itirazlara rağmen antlaşma, bazı maddeleri ağırlaştırılmış olarak tekrar önlerine geldi. Buna rağmen Sadrazam Damat Ferit'in antlaşmanın kabul edilmesini istemesi üzerine Dahiliye Nazırı Reşit Bey hem murahhaslıktan hem de nazırlıktan istifa etti. İstifa eden Reşit Bey ile Münir Bey İstanbul'a dönerken onların yerine tayin edilen heyet Paris'te Osmanlı Devleti'nin esareti demek olan barış antlaşmasını Sevr'de imzaladı.

Sevr Antlaşması'nın ardından Dahiliye Nazırı Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekerek görüşme talebinde bulundu ve Mustafa Kemal Paşa da görüşmenin Bilecik'te yapılmasını önerdi. İzzet Paşa'nın başkanlık edeceği heyete, Bahriye Nazırı Salih Paşa, Ticaret ve Ziraat Nazırı Hüseyin Kazım Bey, Bern Elçisi Cevat Bey, Hukuk Müşaviri Münir Bey ve Hoca Fatin Efendi'nin katılmasına karar verildi. Mustafa Kemal Paşa heyet ile birkaç saat görüştüktan sonra beraber Ankara'ya geçtiler. Mustafa Kemal Paşa, 6 Aralık 1920'de Ankara'ya gelen heyeti itirazlarına rağmen alıkoydu. Heyet Ankara'da iken I. İnönü Muharebesi meydana geldi ve yine o sırada Londra'da toplanacak olan konferansa Ankara Hükümeti de davet edildi. Münir Bey'in bilgi ve tecrübesine istinaden kendisinin de bu konferansa katılması istendi ve 9 Aralık 1920'de Münir Bey'e Büyük Millet Meclisi Umur-u Hariciye Vekâleti'nden bir yazı geldi. Yazıda Münir Bey'in vekâletin müsteşarlığına tayin olduğundan, bu tarihten itibaren göreve başlaması isteniyordu. Yalnız Münir Bey: *"Ben nasıl kalırım? Ben sultana sadık olacağıma yemin ettim, ben nasıl burada kalabilirim!"* diyerek burada tereddütte kaldı, fakat sonunda bu teklifi kabul etti. Mustafa Kemal Paşa Ankara'da kalma ve Milli Mücadele'ye katılma konusunda Halide Edip ve Adnan Bey'in de etkisiyle heyettekilerden bir tek Münir Bey'i ikna edebildi. Bu gelişmeler üzerine 6 Şubat 1921'de Münir Bey'in Londra Konferansı'na iştiraki için İzzet ve Salih Paşa'lar, Hüseyin Kazım ve Cevat Bey ile Fatin Efendi'nin imzalarını taşıyan bir izin kâğıdı çıkarıldı.

Müttefik Devletler İstanbul, Ankara ve Atina'dan gönderilecek delegelerle kendi delegelerinin 21 Şubat 1921'de Londra'da toplanmalarını kararlaştırdı. Ankara, Hariciye Vekili Bekir Sami Bey'in başkanlığında bir heyet belirledi. Heyette Münir Bey de danışmanlık yapmak üzere yer aldı. Bekir Sami Bey burada İtalya ve Fransa ile ikili antlaşmalar imzaladıktan sonra heyet yurda döndü. Bu antlaşmalar Misak-ı Milli ve milli istiklal anlayışına tamamen aykırı olduğu için Mustafa Kemal Paşa tarafından son derece menfi karşılandığı gibi kabul de görmedi.

Fransızlar, Bekir Sami Bey ile yapılan antlaşmanın Ankara Hükümeti tarafından reddedilmesine rağmen, Ankara Hükümeti ile anlaşma eğilimindeydi. Ankara Hükümeti de Londra'da başlamış olan diplomatik ilişkileri devam ettirme niyetindeydi. Bu amaçla Mayıs ortalarında Dışişleri Bakanlığı Hukuk Danışmanı Münir Bey'i Adana'ya gönderdi. Münir Bey 18 Mayıs 1921'de yeni Türk önerilerini Fransız Doğu ordusu I. Tümen komutanı General Dufieux'ye Adana Yenice Garı'nda verdi. Münir Bey burada Türklerin önerilerini iletmek, gerekli bilgileri vermek, tartışmak ve Fransız Hükümeti'nin cevaplarını iletmek konusunda tam yetkiliydi. Fransızlar, kendilerine iletilen Ankara'nın önerilerinin kabul edilmemesi gerektiği görüşündeydi. Bu arada Senato Dışişleri Komisyonu Başkanı Franklin Bouillon, Ankara'ya geldi ve daha sonra Adana'da Münir Bey ile buluştu. Münir Bey bu antlaşmanın yapılmasında çok çaba sarfetti. Görüşmeler Franklin Bouillon ile Yusuf Kemal Bey arasında 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile son buldu. Münir Bey Fransızlarla yapılan itilafnamedeki gayreti ve hizmeti nedeniyle 27 Ekim 1921 tarihinde TBMM İcra Vekilleri Heyeti'nce bir takdirname ile ödüllendirildi.

Mustafa Kemal Paşa 12-24 Haziran 1922 tarihlerinde Adapazarı ve İzmit'e bir gezi düzenledi. Bu sırada Türkiye'ye gelen Türk dostu Fransız yazar Claude Farrere Mustafa Kemal Paşa ile görüşme talebinde bulundu ve İzmit'te Claude Farrere ile bu görüşmenin tercümanlığını Atatürk'ün isteğiyle Münir Bey yaptı.

Atatürk-Claude Farrere görüşmesinde tercüman olarak Mehmet Münir Bey (solda)

Mudanya silah bırakma sözleşmesinin ardından Lozan'da yapılacak konferansa Dışişleri Bakanı İsmet Paşa baş delege, Dr. Rıza Nur ve Hasan Saka Beyler delege olarak seçildiler. Mustafa Kemal Paşa'nın oluşumunda bizzat bulunduğu seçim sonucunda heyette baş müşavir olarak Münir Bey yer aldı.

Lozan Konferansı'ndan önce, Ankara'da henüz kurulmuş olan Dışişleri Bakanlığı'ndaki uzmanlar Lozan'da savunulacak tezlerle ilgili ayrıntılı dosyalar hazırlayıp İsmet Paşa'ya verdiler. Aylarca süren bu çalışmaları, Lozan müşavirlerinden Münir Bey ile Hikmet (Bayur) Bey yönetti. Konferansın gecikmesi ve Fransa'dan gelen davet üzerine İsmet Paşa Münir Bey'in de yer aldığı bir heyetle Paris'e hareket etti. Paris'te Poincaré'yi Elysee'de ziyaret eden İsmet Paşa'ya bu ziyarette Münir Bey refakat etti.

Oldukça çetin geçen müzakerelerde, İsmet Bey'in sağında Rıza Nur, solunda Münir Bey oturdu. Münir Bey, Curzon'un sözlerini Türkçe olarak not tuttu ve İsmet Paşa da Münir Bey'in notlarına bakarak nutukları anladı. Ayrıca İngiliz, Fransız, İtalyan, Japon ve Türk hukukçularından oluşan bir "sekreterlik komitesi" oluşturuldu. Bu komite, kararları hukuki bir dille Fransızca olarak düzenlemekle görevlidir. Bu heyete devletler hukuku sahasında ihtisas sahibi olan Hukuk Müşaviri Münir Bey tayin edildi. Münir Bey bu tarihlerde Türkiye'de en iyi Fransızca bilen bir devletler hukuku uzmanıydı. Kusursuz Fransızca konuşması ve yazması, devletler hukukuna hakim oluşu ile Lozan Konferansı'nda çok etkin bir görev aldı.

Münir Bey Lozan'da Boğazlar, genel af ve azınlıklar meselesi gibi pek çok alt komisyonda yer aldı ve İsmet Paşa ile birlikte çalıştı. Lord Curzon birinci komisyona aldığı azınlıklar konusunda soy, dil ve din azınlıkları kavramını ortaya attı. Fransızlar, İtalyanlar ve Yunanlılar da bu teze destek verdi. Ayrıca Yunan baş delegesi Venizelos, din farkına dayalı çok hukuklu bir sistem istedi. Bu tezlere karşılık Rıza Nur, Münir ve Tahir (Taner) Beyler Türkiye'nin saltanatla halifeliği ayırarak artık teokratik bir monarşi değil, laik bir devlet olduğunu belirttiler.

Konferansın kesintiye uğramasından hemen sonra İsmet Paşa Ankara'ya döndü ve konuları Münir Bey ile tekrar gözden geçirdi. İsmet Paşa 12 Şubat 1923 tarihinde defterine şunu yazdı: *"Muahadeyi Münir Bey'le çalıştım. Yollar açılmadı."* İsmet Paşa, daha sonra Münir Bey ile birlikte Meclis'e konferans görüşmeleri hakkında bilgi verdi.

Münir Bey 11 Nisan 1923 tarihli görevlendirme yazısıyla konferansın ikinci döneminde de yer aldı. Bu dönemde anlaşmazlık konularının daha çok hukuki ve mali meseleler olmasından ötürü Münir Bey'in bu dönemde iş yükü oldukça arttı ve yine çok çalıştı. Özellikle azınlıklar ve genel af beyannamesi, Montagna formülü ile adli usul beyannamesinde etkin bir görev aldı.

Lozan'da şirket ve cemiyetlerin hakiki şahıslar gibi sayılması istendi. Buna rağmen Türk heyeti bunların Türk

kanunlarına tabi olmalarını kabul ettirdi. Münir Bey, bu bağlamda Türk kanununun Avrupa kanunlarından daha liberal olduğunu söyledi. Sonuçta cemiyetlerin kurulmasının engellenmek istenmediği anlaşılacak teklif kabul edildi.

Münir Bey azınlıklarla ilgili görüşmelerde Avrupa’da ayrı dinlerdeki insanlar için ayrı kanunların olmadığını, bu nedenle de Türk kanunlarına güvenilmesini istedi. Bu kanun konuncaya kadar Türk Hükümeti bu işler hakkında şimdiki vaziyetin devam etmesinin kabul edilebilir olduğunu da ekledi. Münir Bey sonraki oturumda Türkiye’nin genele uygulanacak kanunlar hazırlamak hakkının doğrudan doğruya ülkenin kendisine ait bir mesele olduğunu da belirtti.

Konferansta üç komisyonun 17 Temmuz 1923’teki son toplantılarında çözülmemiş bütün meselelerde uzlaşmaya varıldı. Mustafa Kemal Paşa’nın İsmet Paşa’ya imzalama yetkisi vermesiyle 24 Temmuz 1923’te Lozan Antlaşması imzalandı. Lozan Antlaşması’nın ardından konferansın taraf devleti olmadığı için antlaşmada imzası olmayan Amerika ile de bir antlaşma yapmak üzere görüşmelere başlandı. Türkiye’deki Amerikan kurumlarının durumuyla ilgili Münir Bey, Mustafa Şerif Bey ile birlikte çalıştı. Amerika’yı Turlington’ın temsil ettiği bu görüşmelerde İsmet Paşa hep Münir Bey’e danıştı.

1 Temmuz 1921’de Hariciye Vekâleti Hukuk Müşavirliği’ne getirilen Münir Bey, 31 Mart 1924 tarihine kadar bu görevde kaldı. Münir Bey 1 Nisan 1924’te Hariciye Vekâleti Hukuk Baş Müşavirliği’ne terfi etti ve 22 Mart 1925 tarihine kadar bu görevi sürdürdü. Milli Hariciye’nin en eski memurları Münir Bey ile Yusuf Hikmet Bey’di. Milli Hükümet’in ilk zamanlarında imzaladığı antlaşmalar ve bakanlığın her çeşit yazıları bu iki zatın eseri idi. Lozan’ın ardından heyet yurda döndükten sonra İsmet Paşa Hariciye Vekâleti’nde yeterli ve güvenilir dışişleri uzmanı bulunmamasından dolayı sıkıntı çektiklerini söyleyerek bu konuda Münir Bey’den yardım istedi. Münir Bey bu sırada Hariciye Vekâleti’nin İstanbul Murahhaslığı’nda Lozan antlaşması ile ilgili ortaya çıkan birçok mesele ile meşgul olmaktadır. Amerika ile Lozan’da imzalanan antlaşmanın ardından görüşmeler Türkiye’de de devam etti.

Münir Bey 1 Nisan 1924’te Dışişleri Bakanlığı Birinci Hukuk Müşavirliği’ne atandıktan kısa bir süre sonra Bern Orta Elçiliğine atandı. Münir Bey, 23 Mart 1925’ten 29 Ekim 1929’a kadar yaklaşık dört buçuk yıl bu görevi başarıyla sürdürdü.

Elçiliği sırasında Lozan’da çözülemeyen meselelerden Musul meselesiyle ilgilendi. İngiltere’nin hakim olduğu Milletler Cemiyeti halkoylamasını reddederek bir komisyon kurulmasına karar verdi. Türkiye Doğu Anadolu’da yayılmaya başlayan Şeyh Sait isyanıyla uğraşmakta iken komisyon bölgenin Irak’a ilhakının uygun olacağı kararına vardı. Cenevre’de devam eden görüşmelerde Türkiye’yi Münir Bey temsil etti. Münir Bey’in hukuki birikimini kullanarak yaptığı bütün çabalar sonuçsuz kaldı. İngiltere’nin etkili olduğu Milletler Cemiyeti Konseyi, Türkiye’nin bütün itirazlarına rağmen 16 Aralık 1925’te Üçlü Komisyon’un tavsiye kararlarını kabul etti ve Musul’u Irak’a bıraktı.

Lozan Konferansı’nda çözülemeyen konulardan biri kuponlar meselesi de denilen Düyun-u Umumiye yani Osmanlı borçları ve bu borçların faizleriyle ilgili meselelerdi. Bu borçların tasfiyesi, önce bu borcun Osmanlı’dan ayrılan devletlerle Türkiye arasında taksimi, daha sonra da ödenecek para biriminin tespiti meselelerinin çözümüne bağlıydı. Lozan’a göre Paris’te oluşturulan komisyona Türkiye’den Bern Elçisi Münir Bey ile Trabzon Mebusu Şefik Bey katıldı. Fransız temsilcisinin başkanlık ettiği görüşmeler sonunda anaparaların taksimi gerçekleşti. Toplantıda Türk tezi kabul edildi. Böylece amortismanlar indirildi ve kalanların da 20 yıl içinde faizsiz ödenmesine karar verildi. Paris’te iki sene süren görüşmelerden sorumlu Münir Bey, bu sırada hem Bern’de sefirdi hem de kupon görüşmeleri için Paris’te oturuyordu. Münir Bey elçiliği sırasında Bern’de ve Cenevre’deki pek çok toplantı ve konferansa da delege olarak

katıldı.

Münir Bey 30 Ekim 1929'da Paris Büyükelçiliği'ne atandı ve 21 Temmuz 1932'ye kadar bu görevi yürüttü. Münir Bey buraya atandığında, Milletler Cemiyeti'nin Cenevre'de toplanan çeşitli konferanslara murahhas ve müşahit sıfatıyla katılmaya devam etti.

Mehmet Münir Bey 26 Mayıs 1932 tarihli kararnameyle Ferit Bey'in yerine Büyük Britanya elçiliğine atandı ve 17 Haziran 1934'e kadar bu görevde kaldı. 1933 yılının yaz aylarında dünya ekonomisinin içinde bulunduğu sorunlara çare aramak ve bazı ortak politikalar üretmek amacıyla toplanan Londra İktisat Konferansı'nın ticaret komitesinde Türk murahhası olarak yer aldı. Alman murahhası Posse, Türkiye'ye karşı görüşlerini öne sürdü. Posse, Türkiye gibi bir ülkenin kendi hammaddeleri ve tarım ürünlerini işleyecek bir sanayi atılımına girişmesini dünya buhranını şiddetlendirecek bir felaket olarak nitelendirerek Türkiye gibi ülkelere bazı yaptırımlar uygulanmasını önerdi. Posse'nin bu sözlerine karşılık Münir Bey *"İktisadi istiklalimiz, siyasi istiklalimiz kadar asıldır. Onun da zerresine el sürdürtmeyiz"* dedi. Münir Bey konuşmasında uluslararası iktisadi ilişkilerin karşılıklı menfaat ve saygı esası çerçevesinde gelişebileceğini söyleyerek Posse'nin sözlerini protesto etti.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Washington'daki ilk büyükelçisi Ahmet Muhtar (Mollaoğlu) Bey'in emeklilik yaşının yaklaşması nedeniyle Türk Dışişleri, yerine Londra Büyükelçisi Mehmet Münir Bey'i 18 Haziran 1934'te Washington Büyükelçiliği'ne atadı. Washington'a geldikten kısa bir süre sonra Meksika nezdinde de elçi olması dolayısıyla buraya kısa bir seyahat gerçekleştirdi. Münir Bey burada özellikle Meksika ile Türkiye arasındaki ticari ilişkileri geliştirmeye çalıştı. Münir Bey ayrıca müze kütüphanesinde yaptığı araştırmada Maya dilinde birçok Türkçe kelimeler bulunduğunu belirtti. Buradan temin ettiği kitapları ve Maya dilindeki 3000 kelimededen oluşan listeyi Atatürk'e takdim etti. Bu liste torunu Prof. Dr. Aslı Göksel'de halen mevcuttur. Atatürk, Münir Bey'in raporundan sonra Tahsin Mayatepek'i Meksika'ya elçi olarak gönderdi. Bu sayede Tahsin Mayatepek Maya dili ve kültürü ile ilgili "Mayatepek Raporları" olarak bilinen çok sayıda raporu Atatürk'e gönderdi.

Münir Bey Washington'a atandıktan kısa bir süre sonra kendisini uzun süre uğraştıracak olan "Musa Dağ'da Kırk Gün" adlı film projesiyle meşgul olmak zorunda kaldı. Hollywood'daki Metro-Goldwyn-Mayer adlı film şirketi, Mayıs 1934'te Franz Werfel'in bu romanının film yapım haklarını satın aldığını duyurdu. Romanın film projesine bir taraftan Türkiye'nin gösterdiği tepki, diğer taraftan da ABD'nin anayasasının gereği olarak takındığı özgürlükçü tutum, iki ülke Dışişlerini oldukça uzun bir süre meşgul etti. Türkiye hakkında içerdiği olumsuzluklar nedeniyle Münir Ertegün filmin yapılmaması için çok büyük çaba sarf etti ve kendi döneminde bu konuda başarılı oldu.

"Ekrem König Olayı" ya da Amerikan Arşivleri'ne yansımış şekliyle "Uçak Skandalı", hem ulusal hem de uluslararası alanda yansımaları olan dönemin önemli olaylarındandı. Olayda Milli Savunma ve Dışişleri Bakanlığı'nın imza ve mühürleri taklit edilerek Türk Hükümeti adına Kanada'dan savaş uçağı sipariş edilip iç savaş içerisindeki İspanya'ya gönderilmeye teşebbüs edildi. Bu skandal Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün'ün ihbarıyla ortaya çıktı. Bu skandal, Ertegün'ün elçiliğindeki en önemli faaliyetlerinden biridir.

Münir Ertegün, 1944 yılı Cumhuriyet bayramında kalp rahatsızlığı nedeniyle hastalandı ve bu tarihten kısa bir süre sonra 11 Kasım 1944'te 61 yaşında Washington'da vefat etti. Ertegün'ün naaşı Washington kordiplomatiğinin bütün üyelerinin bulunduğu askeri bir törenle Arlington mezarlığına gömüldü. II. Dünya Savaşı ve Sovyetler Birliği'nin Boğazlar üzerindeki talepleri sürerken Münir Ertegün'ün naaşı 5 Nisan 1946'da Missouri Zırhlısı ile İstanbul'a getirildi.

Bu, Türkiye'nin savaş sonu yalnızlığının da sona erdiğini gösterdi. Defin merasiminin Üsküdar Özbekler Tekkesi mezarlığında yapılması planlandı, fakat tekkenin dik bir tepede oluşu ve dar yolunun devlet töreni için uygun olmayışı nedeniyle Erteğün'ün cenazesi Zincirlikuyu'daki Asri mezarlığa defnedildi. Erteğün'ün vasiyeti üzerine, daha sonra akrabaları onu Özbekler Tekkesi'ndeki aile mezarlığına defnetti.

Münir Erteğün devletler hukukundaki yetkinliği ile Atatürk'ün takdirini kazandı. Erteğün Milli Mücadele döneminde yapılan antlaşma ve müzakerelerde Atatürk ile yakın çalıştı. Elçiliği süresince kitap ve yayınlarla Atatürk'ü desteklemek ve bilgilendirmek istedi, diğer yandan Atatürk'ün hastalığının kötüleştiği son dönemlerinde faydalanabildiği Savarona yatı, Washington'daki Türk Büyükelçiliği vasıtasıyla 1938'de satın alındı.

Mehmet Münir Erteğün, hem anne hem de baba tarafından tekkeye bağlı bir aileye mensup olmakla birlikte dönemin modernleşme atmosferine uygun olarak ailesi tarafından kendisine Batı eksenli bir eğitim verildi. Mehmet Münir Bey, Fransız hocaların ders verdiği özel bir okul olan Ravza-i Terakki Mektebi'nin yanı sıra özel olarak İngilizce ve Fransızca dersi de aldı. Münir Bey, Osmanlı'nın bu dönemde büyük eksikliğini ve ihtiyacını duyduğu dil bilen bir hukukçu olarak yine modernleşmenin kendini gösterdiği en göze çarpan kurumlardan olan Hariciye Nezareti Tercüme Odası'nda ve Babiali hukuk müşavirliğinde görev almış bir bürokrattı. Bununla birlikte Osmanlı modernleşmesinin yetiştirdiği bir hukukçu olarak hayatı boyunca dindarlığı ile Batı eksenli görüşleri çatışmadı. Bu bakımdan dindar ama son derece modern bir hukukçu ve diplomat kimliğiyle öne çıktı.

Devletine olan bağlılık ve sadakatine rağmen ülkesinin içinde bulunduğu durum onu da düşünmeye sevketti ve Bilecik Mülakatı'nda hayatının en zor kararını almaya mecbur etti. Geçmişine ve bir Osmanlı memuru olarak verdiği yemine aykırı bir şekilde heyetten bir tek o, Milli Mücadele ve Ankara Hükümeti tarafına geçti. Münir Bey'in, bu zor kararı verirken İstanbul hükümeti heyetinden kendisinin Londra Konferansı'na katılabilmesi için izin kâğıdı çıkarılmasını istemesi bu kararın zorluğunu da ortaya koymaktaydı. Bu kararında dönemin modern ortamından başka onun ilköğretim ve üniversite düzeyinde aldığı eğitimin, bunun yanı sıra ailesi tarafından yetiştiriliş biçiminin, Tercüme ve İstişare Odası gibi modern kurumlarda görev almasının ve Batı eksenli bir zümreye dâhil olmasının büyük etkisi vardı. Bununla birlikte bu zor karar onun hayatının dönüm noktası oldu, gelecekte oynayacağı pek çok rolün de başlangıcını teşkil etti. Dolayısıyla Padişaha sadakatle bağlı bir Osmanlı hukukçusu olan Münir Erteğün, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük kazanımlarından biri oldu.

Münir Bey'in sadece devletler hukuku alanındaki bilgisi değil, mali ve iktisadi konulardaki bilgisi ve dile hâkimiyeti de onu Milli Mücadele'nin ve Cumhuriyet Dönemi görüşmelerinin vazgeçilmez hukukçu, müzakereci ve mütercimi haline getirdi. Ankara İtilafnamesi'ndeki çabası ve Lozan'da yedi ay süren konferans süresince hem hukuki hem de ekonomik konularda kendini hasta edecek kadar çalışması ve emeği inkâr edilemez. Türk heyetinin son derece zor hukuki sorunların başarıyla üstesinden gelmesinde Münir Bey'in önemli bir payı vardı. Lozan'da müttefiklere karşı kapitülasyonlar başta olmak üzere pek çok konuda Türk davasını savunurken Türk kanunlarının düzenlenmesi ile ilgili de sözler verdi, böylece Türk hukukunun modernleştirilmesine bir ölçüde öncülük etti. Yeni Dışişleri'nin kurulmasında büyük pay sahibiydi. Sadece Dışişleri'ne alınacak kişilerin seçimiyle değil onların eğitimi ile de bizzat ilgilendi. Münir Bey, yetiştiği dönem ve aldığı eğitimin etkisiyle Batı eksenli bir Türkiye'ye taraftardı. Bu nedendir ki Avrupa ve Amerika'daki Elçilik görevleri süresince Türkiye'nin Batı'daki gözü ve kulağı oldu. Akademik, kültürel, ekonomik her türlü yenilikten Türkiye'yi haberdar etti ve bu konuda Türkiye'deki ilgili kişileri bilgilendirdi. Bu kişilerin başında da şüphesiz Atatürk geliyordu.

Washington Büyükelçiliği döneminde Türk-Amerikan ilişkilerini etkileyen pek çok engel ortadan kalktı, Ermeni meselesiyle ilgili bazı olumsuzluklara rağmen ilişkiler daha da derinleşti. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle askerî alanda ilişkilerin geliştirilmesinde ve Osmanlı borçlarının azaltılmasında büyük çaba sarf etti. Bu dönemde Ertegün radyo, gazete, fuar, fotoğraf gibi araçlarla yeni Türkiye'nin ABD'de tanıtımına büyük katkı sağladı. Türk-Amerikan ilişkilerinin geliştirilmesinde Ahmet Muhtar Bey'den devraldığı ivmeyi daha da ileriye taşıdı. Missouri ile de bir nevi hizmete devam etti. Münir Ertegün Washington'da Elçi iken Türkiye'de bizzat Atatürk'ün öncülük ettiği Türk Tarih ve Dil Tezi'ne de destek verdi. İtimatnamesini sunmak üzere daha Meksika'ya ilk gittiğinde orada dil araştırmalarına başladı. Böylelikle Türk Tarih Tezi'nin bir parçası olan Güneş Dil Teorisi'ne destek vermeyi amaçladı. Münir Ertegün memuriyetleri sırasında Boğazlar ve Hatay/Sancak meselesi hariç siyasi hadiselerin hemen hepsinde hizmet etti.

Fatma ÖZTÜRK ŞAHİN

KAYNAKÇA

T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ-DUİT- 61- 54; HR.SYS.2454/1.

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030-10-267-802-28; 030-18-01-02-43-17-11.

T.C. Emekli Sandığı Arşivi, Mehmet Münir Ertegün, no: MO 06730-217886.

Foreign Relations of the United States (FRUS), 1923, Volume II,711.672/146, s. 1128-1130.

Fatma Selma Ertegün Göksel (Münir Ertegün'ün kızı) Arşivi.

Fatma Selma Ertegün Göksel sözlü tarih görüşmesi, 03.11.2012, 23.11.2012, 27.07.2015, Kadıköy, İstanbul.

AKŞİN, Aptülahat, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

AKYOL, Taha, **Bilinmeyen Lozan**, Doğan Kitap, İstanbul 2014.

ATATÜRK, Kemal, **Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1992.

REY, Ahmet Reşit, **İmparatorluğun Son Döneminde Gördüklerim Yaptıklarım (1890-1922)** Haz. Nur Özmel Akın, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2014 İstanbul.

BİLSEL, Cemil, **Lozan**, İkinci Kitap, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1933.

İNÖNÜ, İsmet, **Defterler (1919-1955)**, Cilt I, Haz. Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2001.

_____, **Hatıralar**, II. Kitap, Bilgi Yay., Ankara 1987.

KARACAN, Ali Naci, **Lozan**, Haz. Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2011.

KOÇAK, Cemil, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, Cilt I, İletişim Yay., 2012 İstanbul.

KURUÇ, Bilsay, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1993.

MENTEŞE, Halil, **Eski Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Hatıraları**, Haz.: İsmail Arar, Hürriyet Vakfı Yay., 1986 İstanbul.

MINASIAN, Edward, **Musa Dagħ**, Cold Tree Press, 2007 Nashville- Tennessee.

NUR, Rıza **Lozan Hatıraları**, Boğaziçi Yay., 2008 İstanbul.

ÖKE, Mim Kemal, **Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını: 40, İstanbul 1987.

ÖZTÜRK, Fatma, **Mehmet Münir Ertegün'ün Hayatı ve Türk Yakınçağı'ndaki Yeri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2016.

PAKER, Esat Cemal, **Siyasi Tarihimizde Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları**, Hilmi Kitabevi, 1952 İstanbul.

SONYEL, R. Salahi, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.

SPENCER, Herbert, **Fikri, Ahlaki ve Bedeni Terbiye**, Çev. Mehmed Münir, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1340/1924.

ŞİMŞİR, Bilal, **Lozan Günlüğü**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2012.

TANER, Tahir, **Kapitülasyonlar Nasıl İlgā Edildi?**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1956.

UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985.

YAVUZ, Bige, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.

YILMAZ, Faruk, **Osmanlı Borçları Tarihi (Düyun-u Umumiye)**, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.

"B. Münir Ertegün", **Akşam** (12 Teşrinisani, 1944), s. 2.

ÖZEL, Sabahattin, "Atatürk'ün Büyük Taarruz Öncesinde Adapazarı-İzmit Gezisi (12-24 Haziran 1922)", <http://ataturkilkeleri.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/03/ydta-05-ozel.pdf>, Erişim tarihi: 03.02.2016.

SONYEL, R. Salahi "Lozan'da Türk Diplomasisi", **Bellekten**, Cilt: 38, Sayı: 149, (Ocak 1974), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi., ss. 41-116.

ŞENOĞLU, Kemal "Mayatepek Raporları ve Atatürk'ün Bilinmeyen Kitabı", **Bilim ve Ütopya**, Sayı: 115, (Ocak 2004), ss. 3-6.

ŞİMŞİR, Bilal N., "Atatürk'ün Kitap Sevgisi", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Atatürk Kültür ve Eğitim Semineri**, Cumhuriyetin 60. Yıldönümüne Armağan. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 29 Kasım 1982, ss. 85-95.

23/02/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-munir-ertegun-1883-1944/?pdf=4617> adresinden erişilmiştir